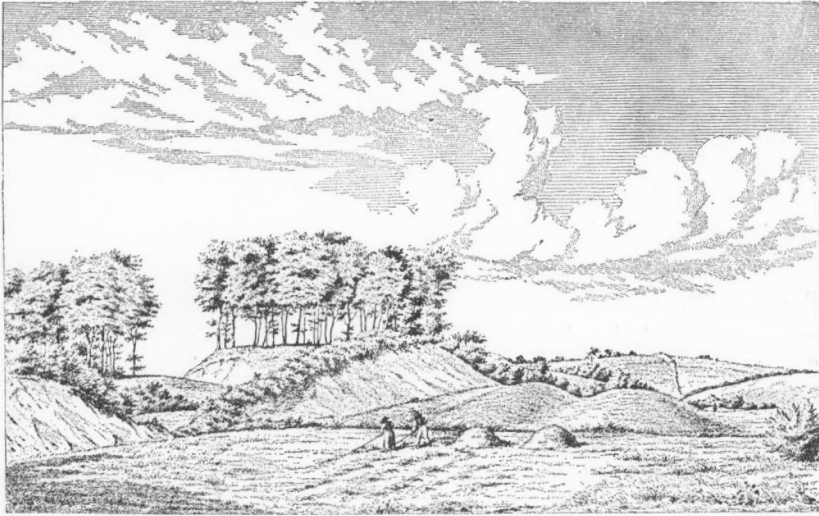

Borgevold ved Danevirke sø

Af Vilh. la Cour.

Borgevold med de udjævnede forvolde i syd, adskilt fra dem ved et senere anlagt dige. I forgrunden engen, tidligere en vig af Danevirke sø. Yderst t. v. en stump af Danevirkes hovedvold. I mellemrummet mellem den og diget skimtes den for længst sløjfede vold på vestsiden af borgbanken. Litografi af Harald Lønborg Jensen efter blyants-tegning af Jacob Kornerup i Nationalmuseets arkiv. Her efter la Cour: Danevirkestudier s. 245.

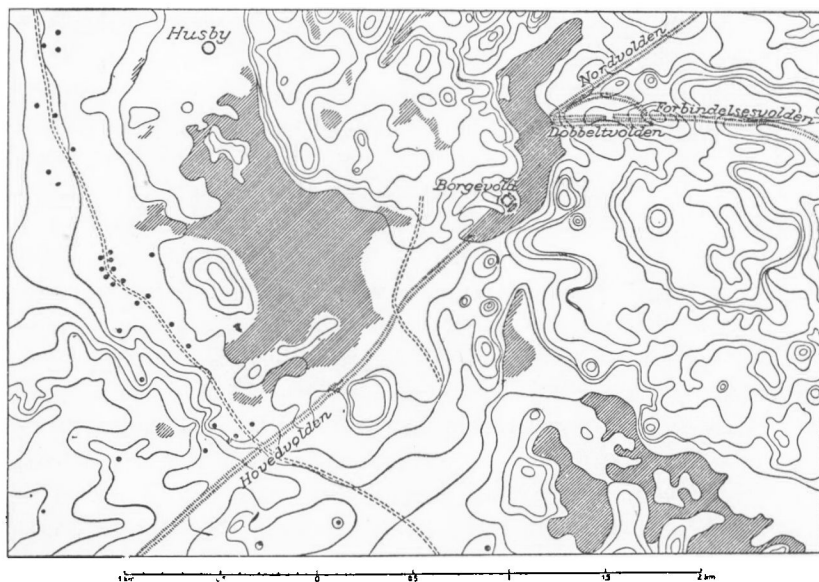
Spørgsmålet om, hvor kong Gudfred i 808 anlagde sin »vallum«, må anses for definitivt løst ved afhandlingen i Sønderj. Arb. 1968. Takket være en analyse af det radioaktive kulstof i det tømmerunderlag, hvorpå det ældste Danevirke hviler ude i Reideåmosen, er der opnået sikkerhed for, at vi her står over for Gudfreds vold, og at denne ikke — som hævdet i nyere tysk forskning — er identisk med Kovirke.

Desværre kan de øvrige volde i det samlede Danevirkekompleks ikke dateres på en tilsvarende måde. Dels har man ved dem intet

tømmerunderlag at gå ud fra, fordi de alle ligger på fuldt bærekraftig grund og kun pletvis berører mindre stabile jordlag, dels er de yderst sparsomme trærester, som hist og her er fundet, øjensynligt aflejret oppe i fylden og siger derfor intet om den pågældende volds anlægstidspunkt. Når Gudfreds vold nøjagtigt kunde placeres, skyldtes det, at det historisk kendte årstal for hans værk faldt inden for det spatium, som kulstofanalysen af voldens tømmerunderlag angav; men historiske notater har vi ellers kun vedrørende eet eneste andet led i komplekset: Valdemarsmuren, og her er jo en arkæologisk placering af muren unødvendig — den ligger synlig nok for os alle. Vi ved imidlertid, at der i tidsrummet mellem Gudfreds vold og Valdemars mur må have fundet adskillige ændringer og suppleringer sted i Danevirke, vi aner kun ikke det ringeste om tidspunkterne for disse eller om initiativtagernes navne. Vi må i den henseende stadigt arbejde ud fra det bedst mulige skøn.

Det er en skæbne, der er fælles for al arkæologisk forskning, som skrevne kilder ikke kommer til hjælp. Man er i den henvist til at regne med perioder, hvor historikeren kan manøvrere med bestemte årstal. I mangfoldige tilfælde er han dog ikke bedre faren end arkæologen. Også historikeren stilles ofte over for det tavse monument, og han må i så fald træde i arkæologens fodspor — sysle med typologiske kendemærker, som kan vise ham hen til en eller anden tidsperiode, eller han må tage sin tilflugt til løsfund, som ved stil — eventuelt ved præg(mønter) — begrænser perioden mest muligt. Til syvende og sidst har han alligevel kun sit personlige skøn at stole på. At benytte det er ingen fejl; men han må i så fald tydeligt vedgå, at den fremsatte opfattelse ikke dækkes af noget bevis, kun af en velmotiveret overvejelse. At han derved kan løbe sig en staver i livet, er en anden sag. Han må være sig bevidst, at han ikke nedfælder nogen kendsgerning på papiret, kun forelægger et diskussionsgrundlag. I alt for mange tilfælde lægger han ikke dette for dagen, men giver den historisk interesserede, læge læser indtrykket af, at de opstillede teorier virkelig er sikkert funderet — og så er spillet gående. Så vandrer de videre i populære fremstillinger som fastslåede kendsgerninger, der efterhånden bliver almeneje.

Hovedhensigten med nedenstående afhandling er ved et enkelt eksempel at give den ikke fagligt trænede læser et indtryk af, hvor mange omstændigheder der må tages i betragtning, når et af historien

Kort over egnen omkring Borgevold og Danevirke sø. T. v. den ældste Hærvej, der følger rækken af gravhøje. Den er blevet afskåret ved anlægget af Danevirke og er da ført øst om det ufarbare mosedrag for i en stor krumning, rimeligvis større end på tegningen angivet, at nå porten i Danevirke (Wieglesdor; navnet er ikke anført på kortet). Her efter la Cour: Danevirkestudier s. 251.

ukendt borganlæg skal søges skønsomt tidsbestemt, og det hele alligevel må munde ud i et: *non licet*, hvis den faglige samvittighed skal være i behold. Det kunde belyses ved hundredvis af danske eksempler. Vi vælger blandt dem Borgevold ved Danevirke sø.

I

Først nogle ord om beliggenheden. Umiddelbart øst og nordøst for banken lå i sin tid den senere udtørrede Danevirke sø, i nord fandtes et svagt kuperet terræn, som i nordvest gled over i en jævn, lavtliggende flade, der fortsatte vest om banken, tidligere vistnok ret sumpet. Syd om banken stod dette terræn ved en ligeledes sumpet, måske delvis vandfyldt og relativt smal strækning i direkte forbindelse med sydenden af søen ovre i øst. Borgbanken lå altså i sin naturtilstand ret isoleret, kun med tilknytning til fast mark i nord og nordvest. Uden for sænkningen i syd strakte sig en vid slette, så langt øjet rakte, let at overskue fra bankens topflade.

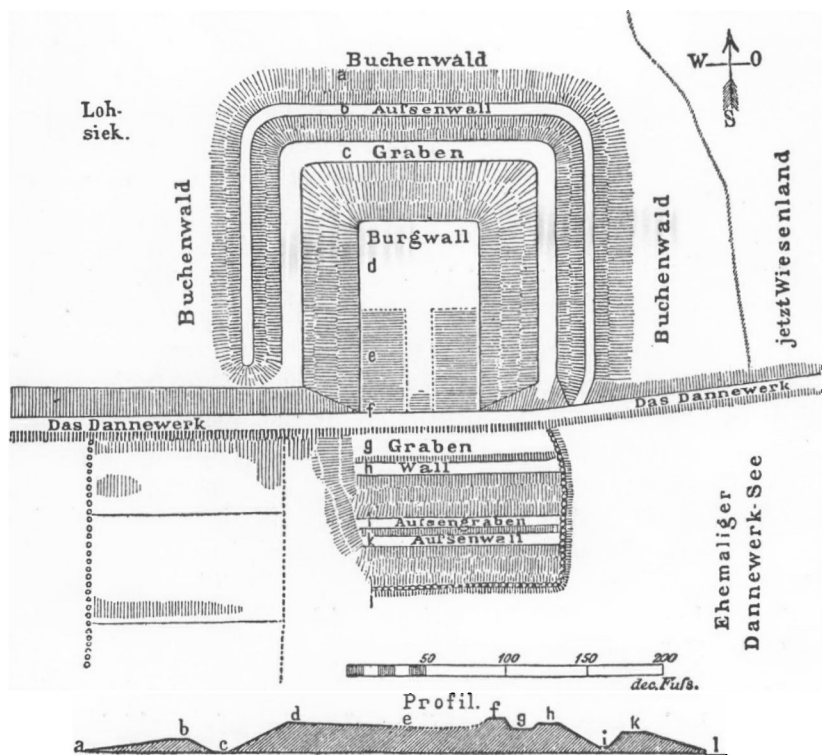
Over denne slette førte allerede i den grå oldtid den jyske hovedfærdselsåre fra nord mod syd: Hærvejen. Ved anlægget af Gudfreds vold blev dens oprindelige løb tvunget et stykke mod øst, til den nuværende Rødekro, hvor den stadig går, naturligvis nu som en moderniseret vej. Her lå den port, som Thietmar af Merseburg omkr. år 1000 kaldte *Wieglesdor*, en af alle — danske som tyske forskere — opfattet sachsisk skriveform for et dansk stednavn. Om betydningen af *dor* = det olddanske *dyr*, det nutidsdanske *dør* hersker ingen tvivl. Navnets sammensatte forled har derimod voldet adskilligt hovedbrud. Det er opfattet som sammensat af *vīgi* = kamp og *lið* = skare, så meningen skulde være »kampskares port«¹ — meget romantisk og højst usandsynligt. Den senest givne tolkning går ud på et *vīgi* = forsvarsværk og *hlið* = dør, indgang.² Den er i sig selv næppe mulig, rent sprogligt set, og mere end mistænkelig, fordi reduplikationen *hlið*, *dør* virker meningsløs. Mere ligetil vil en tredje tolkning være, som hermed stilles til disposition for vore stednavneforskere: Forleddet består af *vík* = bugtning og *leth* = vej. Navnet er i virkeligheden rent toponymisk og betyder »porten ved vejkrumningen«. Dette giver også topografisk mening, for Hærvejen har netop på dette sted været markant krummet, inden den nordfra nåede porten i volden. Dens oprindelige løb havde den haft i en næsten lige linie vest om et stort mosedrag; men da volden byggedes, og denne vejlinie derved spærredes, søgte man øst om mosedraget i en krummet vejlinie ned mod portgennemgangen. Så enkelt er forholdet.

Ikke langt fra porten og endnu nærmere buen i vejkrumningen lå Borgevold. Vil man forstå situationen helt ud, må man fastholde den kendsgerning, at port, vej og borg udgør et samlet led i Danevirke. Port og vej har samme anlægstidspunkt. Er det tillige fra dette, borgen stammer, eller er den senere føjet til? Lad os begynde med en beskrivelse af Borgevold.

II

Endnu foreligger der ikke en efter vore begreber tilfredsstillende opmåling, kun ret mistænkelige krokier. Det tidligste er tegnet i 1831 af premierløjtnant C. Kindt, en »ufuldkommen Afridsning«, som han sendte til prof. N. M. Petersen sammen med en beretning om »Det ældgamle Danevirkes nærværende Tilstand«. Det næste tegne-

Borgevold. Litografi efter premierløjtnant P. Timm's retegning af hans kroski fra 1839 (la Cour: Danevirkestudier s. 242).

des i 1839 af premierløjtnant P. Timm i hans lommebog. Man finder i den en meget flygtigt gjort opmåling, som han nederst på siden har lagt til grund for en omhyggelig, men åbenbart på væsentlige punkter »rekonstrueret« grundplan.⁴ En dublet af denne findes i Landsmuseums arkiv, og på basis af den tilvejebragtes i 1881 det træsnit, der offentliggjordes af prof. Heinrich Handelmann,⁵ og som er gengivet adskillige steder.⁶ Endvidere må nævnes et par landskabstegninger fra 1861 af prof. Jacob Kornerup⁷ og to profilmålinger, som Nationalmuseets inspektør C. Neergaard lod optage ved århundredskiftet.⁸ Det er faktisk alt, og man kan ikke påstå, at dette materiale giver noget sikkert indtryk af anlægstypen, som heller ikke klares ved de kortfattede beretninger, der ledsager krokierne og

suppleres ved enkelte notater af J. J. A. Worsaae fra 1859 og 1861.º Personlig fortrolighed med stedet er en nødvendig forudsætning for den, som vil danne sig en nogenlunde pålidelig opfattelse af dette prægtige, men i tidens løb så stærkt mishandlede voldsted.

Borgbanken er firsidet med afrundede hjørner. Topfladen ligger nu indtil ca. 7 m over fodlinien og blev af Neergaard målt til ca. 45 m i n.-s. og ca. 27-28 m i ø.-v. Dens nordlige parti er jævnt og horisontalt, åbenbart ret uforstyrret, og det adskilles fra det sydlige parti ved brede sænkninger i både vest og øst, adskilte ved en ca. 5 m bred ryg, der er tolket som en »jordbro« op til nordpartiet, medens man i sænkningerne har set rester af en tværgrav. Ingen af delene kan være rigtig. Måske vil en omhyggelig gravning kunne give det rette svar — umiddelbart ser det ud, som man ved begge sider af topfladen har afgravet jord, måske delvis til det dige, som nu afgrænser fladen i syd; men forholdene på bankens sydskråning synes så stærkt ændrede, at også andre forklaringer er tænkelige. Bl. a. afhænger jo meget af, hvor stor den samlede topflade oprindeligt har været, og at angive et muligt arealmål vilde være rent gæsteri. Man har tænkt sig den som kvadratisk eller rektangulær og med et flademål fra ca. 1400-1800 m².

I øst, nord og vest har banken haft en (tør?) grav, der i vore dage kun vanskeligt kan spores — ikke på grund af opfyldning, men fordi en uden for liggende vold er blevet sløjftet helt ned til niveau med den nuværende gravbund. Volden var iflg. notat af Worsaae endnu i 1859 ca. 3 m høj. Dens fyld må være blevet spredt på det omkringliggende areal, som derved er blevet gjort dyrkbart. Der er dog flere spørgsmål vedrørende grav og vold, som ikke kan klares, før der bliver lagt snit igennem disse.

Og sådanne snit er endnu mere nødvendige på bankens sydside. Her giver de foreliggende gamle krokier og beretninger så modstridende oplysninger, og der har fundet så store ændringer og udjævninger sted, at man kun kan fastslå een ting: at anlæggets sydside har været anset for den mest truede og derfor er blevet den stærkest befæstede. Regnet inde fra den oprindelige bankeskråning synes her at have været en tør grav, en vold, en våd grav, en vold og endelig den naturlige sump eller arm af søen. Det stemmer ikke med fremstillingerne fra 1831 og 1839, godtaget så sent som i 1851; men det er alligevel, hvad omfang og rækkefølge angår, sandsynligt. Selv-

Luftfoto af egnen ved Borgevold (Jankuhn: Wehranlagen s. 170).

følgelig kan spørgsmålet først blive endeligt afgjort, når der lægges et snit fra banken og helt ud til engen.

Hvor har nu adgangen til dette borganlæg været? Det har jo været omgivet af sø og sump undtagen i nord og nordvest, så rimeligvis skal »the main gateway« søges på denne kant, snarest i nordvest, hvor afstanden fra anlægget til den »krummede« Hærvejs-strækning kun har været godt 200 m. En vejstump må herfra antages at have ført ned til borgen, men alle spor er udslettet på grund af markernes opdyrkning. Imidlertid har Borgevold desuden været sat i direkte forbindelse med Danevirke, så bankens isolation også på denne måde er blevet ophævet. Hvor den sumpede eller vandfyldte sænkning syd for anlægget skød sig ind mellem dette og Danevirke, har en pælebro sørget for forbindelsen. Det var sikkert rester af broen, som kom for dagens lys i 1856 og blev noteret af Worsaae i 1859 og 1861.¹⁰ Den dag i dag ser man sænkningen og dens afvandingsgrøft, omtrent som den vises på Kornerups tegning fra 1861, kun adskilligt mere smal end for hundrede år siden.

Sydvesthjørnet af Borgevold var altså ved en bro »hægtet sammen« med Gudfreds Danevirke. Hvordan var forholdet ved eller i nærheden af nordøsthjørnet?

Her lå den nordlige del af Danevirke sø som en naturlig spærring for en eventuel angriber. Strækningen fra søen til det inderste af Slien, de senere Gottorpenge, dækkedes af, hvad man kunde kalde Gudfreds Nordvold. Af den er der næsten intet spor tilbage. Et angreb kunde tænkes at blive sat ind også her, selv om langt det sandsynligste vilde være, at en fjende søgte at bryde sig vej dér, hvor voldporten fandtes: afsnittet mellem det store mosedrag i vest og Danevirke sø i øst. Set fra dette synspunkt betød søen en hæmning af forsvarsmulighederne. Det vilde være tidsspildende, hvis mandskab fra Nordvolden skulde søge helt nord om søen for at kunne gribe ind i en kamp ved portafsnittet. I givet fald måtte søen kunne krydses.

I 1929 opholdt jeg mig på Landesmuseum i Kiel, da der atter indløb meddelelse om, at man i søen, der nu henlå som eng, stadig gjorde betydelige fund af pæle. Museumsinspektør C. Rothmann besluttede at rejse derop for at tage pælene i øjesyn, og han indbød elskværdigt mig til at gøre følgeskab. Ude i engen så vi et hul, man havde gravet, ca. 4×2 m stort og med en dybde på ca. 0,5-0,75 m. I hullet stod nedrammede egepæle og fandtes plankerester — det var givet, at en bulbro i sin tid havde ført fra sumpens østbred over til vestbredden. Bulbroens retning kunde vanskeligt bedømmes, når så lidt af den lå blottet; men tidligere optagne pæle tydede på, at den var gået i nogenlunde nord-sydlig retning, hvilket svarede til, at den havde forbundet Nordvolden med et eller andet punkt nær nord-nordøst for Borgevold.¹¹ I så fald havde også her Gudfreds virke og Borgevold været »hægtet sammen«. Naturligvis hviler foreløbig denne opfattelse kun på et skøn, og det er derfor en nærliggende tanke, at man ikke alene får samtlige pæle blottet og indmålt, så man bliver sikker på bulbroens forløb, men at man også får dem C¹⁴-analyseret, så man opnår en rimelig datering. Ubegribeligt, at det ikke for længst er sket! For selv om man umiddelbart vil opfatte dem som en sammenhægtning af Nordvolden med Borgevold, var det dog af største betydning at få denne opfattelse også tidsmæssigt begrundet — eller udelukket.

III

Holder den skønsvise antydede forbindelse stik, hvad siger den os så om Borgevold selv? Skal vi så også i det se et anlæg fra Gudfreds tid?

Heller ikke dette spørgsmål kan besvares tilfredsstillende, før de nødvendige undersøgelser i marken har fundet sted. På Borgevold foretog F. Knorr og C. Rothmann i 1915 en prøvegravning for eventuelt at finde spor af bygninger, som i sin tid må have stået der.¹² Man havde aldrig truffet det mindste, der kunde opfattes som rester af fundamenter, eller fundet brokker af murtegl eller tagtegl — alt hvad man vidste, var, at Worsaae i 1859 havde noteret en oplysning om »forkullede Rester af Egetømmer« på banken. Måske havde der aldrig været muret på den. Muligvis havde den kun båret bygninger af træ. Selv om dette var tilfældet, havde man dog ikke derved opnået nogen datering, for en »borg«, udelukkende af træ, kunde lige så godt tænkes at stamme fra det 11. eller 12. årh. som fra begyndelsen af det 9. Gravningen i 1915 løste ikke knuden. Man stødte ikke på det fjerneste bygningsspor. Den var heller ikke særligt dybtgående. Men der fremkom enkelte løsfund, som kunde tyde på en bebyggelse af topfladen, og væsentligst blandt dem var skår af to lerkar. Skårene er desværre siden gået tabt på grund af evakueringsforstyrrelserne under sidste krigs slutfase. Imidlertid foreligger der profiltegninger af deres mundingsrande og en smule af kroppenes øverste del.¹³ Deres fulde form kender man altså ikke, ikke heller størrelsen af dem eller lerets konsistens og brænding. Dateringen er derfor højst usikker. Jankuhn så dem og antog i 1937, at de tidligst måtte stamme fra ca. 1100, sandsynligvis først fra en lidt senere tid.¹⁴ Han byggede sit skøn på kendskab til tysk keramik, som dog kun tilnærmelsesvis kan danne udgangspunkt for en tidsfæstelse af en lignende dansk, og ydermere må det tilføjes, at man jo på ingen måde kan vide det mindste om et anlægs tilblivelsestidspunkt, når man kun har et par skår at gå ud fra. Måske var det tænkeligt at nå et resultat, hvis man lagde selve anlægstypen til grund for sine overvejelser?

I 1897 havde Soph. Müller i sit værk »Vor Oldtid« som den første danske arkæolog omtalt den vesteuropæiske borgpladstype, der kaldes »motten«. Han daterede den til det 9.-10. årh., måske anvendt også i det 11.¹⁵ Inspireret heraf regnede Neergaard, da han i 1903

behandlede Borgevold,¹⁶ dette anlæg for en »motte«. Det hørte med til »Gruppen af Voldsteder fra Oldtidens Slutning«, og han forestillede sig, at det måtte være denne borg(*urbs*), som kejser Otto iflg. Thietmar af Merseburg havde anlagt »i disse grænseegne« (*in his finibus*) efter hæertoget 974 mod Harald Blåtand.

Lidt forsigtigere var Jankuhn i 1937,¹⁷ da han gjorde gældende, at Borgevolds »prægnante« type var den, man genfandt i de firsidede frankiske kasteller, de »mere eller mindre retsidede skanser«, som kunde forekomme »i forbindelse med Landwehren«, et tysk udtryk for bl. a. gamle vej- og grænseværinger. En datering af Borgevold vovede Jankuhn alligevel ikke. Den måtte vente, til kommende gravninger havde givet holdepunkter for en tidsfæstelse. Han antog kun, at der på topfladen havde ligget et »Wehrturm«, og som illustration benyttede han Bayeuxtapetets billede af — »motten« Dinan med dens tårn på toppen. — Sådan har i hvert fald et frankisk kastel aldrig set ud!

Og at Borgevold ikke har haft noget med den tidlige vesteuropæiske motte-type at gøre, må anses for givet. Der er heller ikke noget, som direkte minder om en frankisk kastels-type. Vil man endelig søge forbilledet i udlandet, falder tanken snarere på de britiske »moated mounds«, forøvrigt også velkendte fra fastlandet: anlæg, hvis form dels naturen, dels en regulering af denne har været med til at skabe, så borgbanken er blevet kvadratisk eller rektangulær, omgivet af en grav, hvor ikke sump eller sø gav værn nok, og med angrebssiden særligt sikret. Typen kan være kommet til os fra England eller Nordtyskland — det står ikke klart — men Borgevold er ikke det eneste danske anlæg, som hører netop denne type til, og hos os synes adskillige »moated mounds« at høre hjemme inden for tidsrummet 1. halvdel af det 12. til midten af det 13. årh. Det gælder bl. a. Haraldsborg ved Roskilde, Næsbyhoved ved Odense og Tranekær på Langeland. Sidstnævnte har tillige den dublerede gravvold-front. De synes alle — ligesom Borgevold at have været kongelige anlæg eller dog at være anlagt af medlemmer af kongætten, og det er fristende i dem at se også et nogenlunde tidsmæssigt sammenhæng med Borgevold.

IV

Hermed er dog Borgevolds dateringsspørgsmål ikke tilfredsstillende løst. Er det rigtigt, at banken både øst og vest for søen ved

bulbroer har stået i forbindelse med Gudfreds Danevirke, må stedet vel allerede da have haft en bestemt funktion at opfylde. Der behøver ikke at have ligget nogen »borg« i middelalderlig forstand. Dels fandtes ikke sådanne i Danmark ved det 9. århundredes begyndelse, dels anvendtes betegnelsen også om almindelige tilflugtsborge for den nærboende befolkning — »bygdeborge«, som de kaldtes i Norge, »folkborgar« i Sverige og »Bauernburgen« i Tyskland. Vi finder forøvrigt en sådan ringvold i Slesvig-egnen selv: Gammelborg (Oldeborg) på højden lige nord for Hedeby. Enhver kan se, at der her er tale om en helt anden type end Borgevolds.

Det er blevet sædvane at knytte navnet »Thyreborg« til anlægget ved Danevirke sø og lade det minde om Thyre Danebod. Om det skal der ikke siges meget. Hendes navn er tidligt — i hvert fald fra slutningen af det 16. årh. — blevet forbundet med det voldkompleks — Buevolden (for længe siden totalt forsvundet) og Dobbeltvolden (udjævnet næsten til usporlighed) — som umiddelbart øst for søen havde tilknytning til Forbindelsesvolden mellem denne og Halvkredsvolden omkring Hedeby. De udgjorde imidlertid ingen som helst borgplads, men kun et par vejspærringer — Buevolden sikkert senmiddelalderlig, Dobbeltvolden måske ikke meget ældre. Misforståelsen går igen i hele det 17. og 18. årh. og ind i det 19. Samtidigt bryder dog en anden opfattelse igennem. Den spores i det 17. og 18. årh. og udbygges i det 19. århundredes 1. halvdel. Det er den, der knytter navnet »Thyreborg« til voldstedet vest for Danevirke sø, skønt, som Ulrich Petersen siger, bønderne i dets nærhed slet og ret kalder det Borgevold. Carl Neergaard er den eneste forsker, som lægger mærke til denne ytring.¹⁸ I »Borgevold« har man den gamle, lokale og rent folkelige betegnelse, medens »Thyreborg« er udtryk for en lærd spekulation, som savner enhver historisk hjemmel. Men den passede som hånd i handske til det 19. århundredes romantiske sværmeri, og den accepteredes derfor af både Kindt, Timm og — med nogen vaklen — af Worsaae, ja ved Jankuhn får den i det 20. årh. en slags videnskabeligt stempel¹⁹ og figurerer nu på egnens vejskilte til almindelig forvirring for et interesseret publikum. Museet på Gottorp vilde indlægge sig uvisnelig fortjeneste, hvis det fik denne pop-betegnelse »ausradiert« og genoptog det neutrale, folkelige navn »Borgevold« (Burgwall).

V

Hvorledes skal vi nu bedømme spørgsmålet?

Hvis en kommende kulstofanalyse af tømmeret i de bulbroer, der i øst og vest forbandt borgbanken med Gudfreds Danevirke, giver samme datering som analysen af Danevirkes tømmerunderlag ude i Reideåmosen, må banken allerede på Gudfreds tid have udgjort et organisk led i det samlede grænseforsvar. Det første, der bør gøres, er derfor at få de nævnte analyser gennemført.

Viser det sig, at bulbroer og voldanlæg hører tidsmæssigt sammen, er dog ikke dermed givet, at banken allerede fra det 9. århundredes begyndelse har båret, hvad vi vilde kalde en borg. Det kan i hvert fald ikke have været den borg, hvis ødelagte voldsted vi nu kan se. Dels kendte man i Danmark ved oldtidens slutning ikke andre borge end kollektive tilflugtsborge, dels tyder Borgevolds-typen i sig selv på et ikke så lidt senere tidspunkt.

Man må også være opmærksom på, at ordet »borg« i middelalderligt sprogbrug var flertydigt. Det blev tillige brugt som betegnelse for et naturligt højdedrag eller et isoleret liggende tårn, hvorfra der kunde holdes udkig — et *warth* eller *worth*, som et sådant udkigssted mere nøjagtigt kaldtes. Ved vore kyster har der været adskillige af den slags udkigspladser, nogle befæstede andre ubefæstede, hvorfra befolkningen i farefulde perioder kunde kaldes mand af huse ved hjælp af bål-tænding eller på anden måde, hvis et fjendtligt angreb ventedes. Ved enkelte udkigs- og alarmeringspladser indgår *warth* eller *worth* i selve stednavnet. Det gælder f. eks. Varberg i Halland, Vordingborg på Sjælland og Vordborg ved Strib på Fyn. Man kunde også nævne de to tyske Wartburg'e, der slet og ret er begyndt som to *warther* og først senere er udbyggede til egentlige borge. Det samme gælder de tre ovennævnte danske eksempler.

Meget tyder på, at en systematisk udbygning af det danske *warth*-forsvar først fandt sted i det 12. årh., da venderfaren var overhængende, indtil det i ældre Valdemarstid lykkedes at få den tøjlet. Brugen af bål-tænding og anden signalering er dog så primitivt et alarmeringsmiddel, at det må være langt, langt ældre — ingen kan sige, hvor gammelt systemet er. Viser Borgevold sig at have været et organisk led i grænseforsvaret allerede ved begyndelsen af det 9. årh., må man gå ud fra, at der den gang på banken ikke har ligget en egentlig borg, men et *warth*. Fra dette sted havde man vidt

udsyn over sletten mod syd, man var nær porten gennem virket, og under fredelige forhold kunde man føre kontrol med den handels- trafik, der fra syd til nord og fra vest til øst (eller vice versa) fandt sted med det fremvoksende Hedeby som den centrale markedsplads. Afgifter skulde betales og ro og orden sikres.

Set under denne synsvinkel vil man gætte på, at det nævnte warth allerede da har været nogenlunde udbygget med hytter til det fornødne vagtmandskab, måske også med en primitiv befæstning. Vi ved intet om det, og det næste skridt, som bør gøres, er derfor ved en omhyggelig gravning at få fastslået, om den her givne opfattelse holder stik. Det kan vise sig at være vanskeligt nok. Det endelige borganlæg har sikkert slettet de allerfleste spor af det formodede warthanlæg. Det samme er sket ved Varberg og ved Vordingborg.

Fra tidsrummet mellem begyndelsen af det 9. årh. til sidste halvdel af det 12. eller begyndelsen af det 13. årh. har vi ikke den ringeste anelse om, hvad der er sket med Borgevold. Det samme gælder om Danevirke som helhed betragtet. Vi kan se, at der har fundet både ændringer og væsentlige tilføjelser sted, inden Valdemar den Store byggede sin teglstensmur; men vi kan kun med stærkere og svagere argumenter sandsynliggøre tidspunkterne for enkelte af disse ændringer. Det er næppe tænkeligt, at warthet på Borgevold har ligget uforandret hen i hele denne periode. Vi har kun ikke den allerfjerneste viden derom.

Men engang i højmiddelalderen er resultatet blevet en virkelig stærkt befæstet borg. Det kan være Knud Lavard eller Erik Emune eller en tredie, som har taget dette skridt — det er foreløbig rådeligst at afholde sig fra ethvert gætteri. Vi får kun på Valdemar Sejrs tid indirekte en anelse om, at der da på banken må have ligget mere end det gamle warth. Vi læser nemlig i hans jordebogs hovedstykke, som stammer fra ca. 1231, at han af Danevirke med Ejdersted og Lundeberg herred foruden 120 mark rent sølv har haft ret til tre nætters gæsteri, når han ved sommertid med hæren plejede at drage til Utland (*trium noctium in estate cum exercitu sicut consuevit rex in Vtlandiam transire*), ligesom han havde ret til tre nætters vintergæsteri eller en afløsning på 800 mark penninge. Utland omfattede i hovedsagen, hvad vi nu forstår ved Nordfrisland. Der er adskillige steder i jordebogens tekst, som forekommer uklare og derfor diskutabile; men Danevirke var endnu på Valde-

marstiden en front, som under skiftende storpolitiske konjunkturer måtte overvåges og kontrolleres af kongen personligt.

Og fra hvilket andet punkt i fronten end netop den udbyggede borg nær portgennemgangen og Hærvejen vil det være naturligt at tænke sig kontrollen udøvet, lige meget om kongen var personligt til stede eller ej?

Meget taler imidlertid for, at Danevirke — og dermed Borgevold — tabte en væsentlig del af sin betydning ved Valdemarstidens ophør. Allerede Valdemar den Stores vældige munkestensmur var noget af en anakronisme. Den krævede det store folkeopbud for at kunne forsvares; men tendensen gik i retning af kampvilkårenes ændring, takket være den tekniske og taktiske udvikling, som fandt sted. Man regnede ikke længere med de lange, sammenhængende forsvarslinier, som stillede så store krav til mandskabsstyrkens størrelse, hvis de skulde holdes, selv om stadigt de punkter, hvor veje krydsede linien, var de mest udsatte. Man gik over til den enkelte borgs betydning som defensivt og i mange tilfælde tillige som offensivt midtpunkt, stedet, hvor effektivt udrustede styrker med stor bevægelighed, fordi kernen i dem var ryttere, kunde finde den fornødne basis. Som en sådan måtte Borgevold have sine mangler. Skønt den lå alfarvej nær, havde den ikke de samme betingelser for tilførsel af friskt mandskab og tilstrækkelige mængder af fetalje, som en borg inde ved Slesvig vilde have. Derfor må man tro, at det omkr. 1268 nybyggede Gottorp hurtigt har taget luven fra Borgevold. Fra Gottorp kunde ikke alene et militært forsvar føres, og et kraftigt fremstød forberedes efter den nye tids principper, Gottorp egnede sig også bedre end Borgevold til administrationscentrum nu, da Hærvejen ikke længere var den eneste, som forbandt Sydslesvig med det øvrige Slesvig og Nørrejylland. Andre veje var kommet til. Observationsposten nær »porten ved vejkrumningen« havde fået mindre betydning. Hvornår Borgevold forsvandt, veed vi ikke; men inden det 13. årh. gik på hæld, er anlægget rimeligvis blevet opgivet og forladt.

HENVISNINGER

Anvendte forkortelser: Danevirkestudier = Vilh. la Cour: Danevirkestudier. En arkæologisk-historisk undersøgelse 1951. — N. F. = Nordiske Fortidsminder I (1893-1903). — Wehranlagen = Herbert Jankuhn: Die Wehranlagen der Wikingerzeit zwischen Schlei und Treene (1937).

1. Aug. Sach: Das Herzogtum Schleswig I (1896), s. 51.
2. Wolfgang Laur: Hist. Ortsnamenlex. v. Schlesw.-Holst. (1967), s. 212.
3. Planen: Danevirkestudier, s. 247. Beretningen: Ny kgl. Saml. 868 i II.
4. Planen: Danevirkestudier, s. 294 f. Tekst smstds., s. 295.
5. Zeitschr. d. Gesellsch. f. schlesw.-holst. Gesch., X (1881), s. 11 ff. med planche.
6. Danevirkestudier, s. 242 f.
7. Nationalmuseets arkiv, 1. afdl. Jfr. Danevirkestudier, s. 245.
8. N. F., s. 262 f.
9. Nationalmuseets arkiv, 1. afdl.
10. Nationalmuseets arkiv, 1. afdl.
11. Jyllands-Posten 24. 12. 1929.
12. Wehranlagen, s. 172.
13. Wehranlagen, s. 73.
14. Wehranlagen, s. 173.
15. Soph. Müller: Vor Oldtid (1897), s. 647.
16. N. F., s. 260 ff.
17. Wehranlagen, s. 169 ff.
18. N. F., s. 223.
19. Wehranlagen, s. 169.